

Електронне "Державне управління: удосконалення та розвиток"
включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604)
www.dy.nayka.com.ua | № 1 2019 р. | 31.01.2019

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.1.26](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.1.26)

УДК 351: 323.17

I. В. Антипенко,

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри публічної політики та політичної аналітики
Національна академія державного управління при Президентові України*

ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА ФЕНОМЕНУ РИЗИКУ В СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДАХ ЗАРУБІЖНОЇ РИЗИКОЛОГІЇ

I. V. Antypenko

*PhD in Law, doctoral candidate of the Public Policy and Political Analysis Chair,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

THE ONTOLOGICAL BASIS OF THE PHENOMENON OF RISK IN MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES OF FOREIGN RISKOLOGY

Стаття присвячена визначенню онтологічних основ ризику як соціокультурного, у тому числі соціально-політичного, феномену. Аналізуються сучасні теоретико-методологічні підходи дослідження ризику та історія його концептуалізації. Обґрунтоване виокремлення в структурі наукових знань про ризик "реалістичної" і "суб'єктивістської" котроверсійних отологічних традицій, інтерпретуючих дане явище як об'єктивну реальність або ментальну конструкцію відповідно, а також "технократичну" і "соціальну" парадигми, сфокусовані на вивченні цього явища через середовища його генезису. Обґрунтовано з методологічної точки зору концептуалізацію ризику як соціокультурного феномену, а також виділення його конститууючих ознак з позиції так званої "соціальної" парадигми, що оцінює й аналізує ризик як невідривне від процесів розвитку сучасного суспільства та його інститутів явище.

To date, the word "risk" without exaggeration is considered one of the most popular and is used in all spheres of life of modern humans and society. However, at the moment, the only and agreed approach to understanding even the very concept of risk in any of the scientific disciplines and did not occur. There is no single point of view on its interpretation either in the general theory of risk, or even more so in the science of public administration, which relies on the methodological basis of this theory. Thus, at present, the very concept of risk remains the risk as an object of analysis and management, including the state, so elastic and ephemeral from the position of a specialist as is relevant at the present stage of development of human civilization.

An article is devoted to the definition of ontological bases of risk as a sociocultural, including socio-political, phenomenon. The author analyzes modern theoretical and methodological approaches to studying risk and the history of its conceptualization. The allocation of the controversial "realistic" and "subjectivistic" ontological traditions in the structure of scientific knowledge about the risk, interpreting this phenomenon as an objective reality or a mental construction, respectively, is justified,

as well as "technocratic" and "social" paradigms, focused on studying this phenomenon through an analysis of the environment of its generation.

The paper objective is definition based on the analysis of modern theoretical and methodological approaches of foreign risk-taking ontological bases of risk and its main constitutive features as socio-cultural, including socio-political, phenomenon. A research, from a methodological point of view, substantiates the conceptualization of risk as the sociocultural phenomenon, as well as a designation of its determining attributes, from the perspective of the so-called "social" paradigm, which estimates and analyzes the risk as a phenomenon that is inherent to the development processes of modern society and its institutions.

An analysis of modern "social" theoretical and methodological approaches allowed the author to clarify the main ontological characteristics of risk as a socio-cultural phenomenon, serving as the basic guideline for determining the essential nature of the risk of political. The latter is considered by the author as a promising direction for further research.

Ключові слова: ризик; управління ризиками; онтологія; небезпека; загроза; шкода; ймовірність.

Keywords: risk; risk management; ontology; hazard; threat; damage; probability.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогоднішній день слово "ризик" без перебільшення вважається одним із найпопулярніших і вживається в усіх сферах життєдіяльності сучасних людини і суспільства. Дослідження присвячених аналізу і управління ризиком можна знайти у фаховій літературі з медицини, психології, страхової і банківської справи, економіки, права, філософії, соціології, політології, науці державного управління тощо. Вивчення ризику у кожній з цих галузей наукових знань і прикладної діяльності спирається на предмет, а також власні підходи і методи дослідження. Однак на даний час єдиного і узгодженого підходу до розуміння ризику навіть в рамках однієї окремо взятої наукової дисципліни так і не склалося. Не існує єдиної точки зору щодо його інтерпретації ні в загальній теорії ризику, ні тим більше в науці державного управління, яка спирається на методологічну базу даної теорії. Така концептуальна невизначеність категорії "ризик" значним чином обумовлена надзвичайною складністю і багатогранністю досліджуваного явища. Адже в сучасному суспільстві ризик притаманний будь-якій сфері людської активності, оскільки на останню впливає, а часом і визначають, багато потенційно небезпечних чинників і умов, які носять природний, техногенний і звичайно соціокультурний характер.

Отже, наскільки актуальним на сучасному етапі розвитку людської цивілізації є ризик як об'єкт управління, у тому числі, державного, настільки еластичним і ефемерним з позиції фахівця залишається на даний час саме поняття ризику.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні дослідники намагаються структурувати і узагальнити акумульовані протягом багатьох років, особливо у західній ризикології, напрацювання теоретико-методологічного характеру у сфері концептуалізації ризику передусім як соціального/соціокультурного феномену, тобто явища, що не існує поза суспільством, незалежно від культурних, політичних, соціальних і психологічних відмінностей між різними соціальними групами і соціумами.

Важливий вплив на теоретичне осмислення соціокультурної природи ризику справили фундаментальні праці передусім таких відомих зарубіжних науковців як У. Бек [1; 2], Е. Гіденс [4; 19; 20], Н. Луман [7; 21], П. Словік [8; 25], М. Дуглас [16; 17], А. Вільдавські, К. Дейк [3], М. Дін [15], П. О'Малі [14], Р. Кастел [13], Ф. Івольд [18], Д. Луптон [22], Т. Авін [11; 12], О. Ренн [12; 23], Є. Роза [24], О. Яніцький [9; 10] та інших дослідників.

Для повного розуміння складності і неможливості однозначного тлумачення цього поняття вже достатньо констатувати сам факт відсутності єдиної позиції вчених щодо існуючих методологічних підходів вивчення ризику навіть в рамках соціальної ризикології, що є одним з визначальних чинників існування широкого розмаїття поглядів до визначення досліджуваного поняття.

Формулювання цілей (мети) статті. Основною метою даної наукової розвідки стане визначення на основі аналізу сучасних теоретико-методологічних підходів зарубіжної ризикології онтологічних основ ризику та його основних конституюючих ознак як соціокультурного, у тому числі соціально-політичного, феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етимологія цього слова достеменно не відома. Однак з самого початку його розповсюдження в європейських мовах, що мало місце з розповсюдженням друкарства у XV ст. (див.: [7]), воно пов'язується з такими

поняттями як “небезпека” і “загроза” і в цьому сенсі має відношення до ситуації, в якій опиняється людина, а також словом “невдача”, яке у більшості сучасних значень має стосунок до певної людської діяльності.

Сучасні наукові уявлення про ризик почали формуватися із середини XIX с. і до кінця 70-х рр. XX ст. поняття “ризик” набуває широкого поширення у суспільстві і визнається в якості невід’ємної складової будь-якої людської діяльності (насамперед підприємницької), що здійснюється в умовах невизначеності майбутнього. Серед суспільствознавчих наук основоположниками вивчення ризику виступають юридичні та економічні науки (класична і неокласична теорія підприємницького ризику), вивчаючи практику страхових і біржових операцій. Поняття “ризик” у подальшому досліджується також в рамках психології, військової науки; вивчається демографічними, медичними, біологічними та іншими науками.

В цей період ризик здебільшого аналізується і сприймається поза межами соціуму і перш за все в кількісному вираженні, тобто як ймовірність отримання певного збитку, шкоди чи втрат у контексті досягнення запланованих цілей певної діяльності. Тим самим відбувається формування своєрідного “технократичного” міждисциплінарного підходу до сприйняття і управління ризиками, можливості якого здебільшого спрямовуються на попередження ймовірності виникнення критичних помилок в роботі складних технологічних систем [23, р. 58]. Цей напрям і досі практикується інженерними дисциплінами, економікою, статистикою, психологією і епідеміологією, але заслуговує справедливої критики збоку представників соціальної ризикології за свою обмеженість у виборі об’єкту і середовища ризику.

Однак в 70-х роках минулого століття все більше актуалізується необхідність досліджень ризику з метою встановлення зв’язку різних його видів із соціальними і політичними проблемами. Такий “соціальний” підхід при оцінці ризику більш сконцентрований на встановленні безпосереднього зв’язку між останнім і цінностями та нормами соціального життя, ніж “технократичний” підхід і враховує психологічні, політичні, етичні, соціологічні, економічні та інші аспекти ризикогенезу.

З останньої чверті XX ст. відбувається остаточна інституалізація загальної теорії ризиків і зокрема соціальної ризикології. В цей період завершується формування основних сучасних міждисциплінарних методологічних підходів до дослідження ризику як соціального (суспільного, соціокультурного) феномену, які характеризуються рефлексією істотних соціальних, політичних, технологічних і культурних трансформацій, що зазнали передусім західні суспільства, починаючи з другої половини XX ст., внаслідок стрімкого і мало контрольованого техногенного тиску сучасної цивілізації на природу і оточуюче середовище, зростання ролі і значення процесів глобалізації, ускладнення соціальної структури самих цих соціумів та інших чинників.

Досить поширеною класифікацією в зарубіжній ризикології основних підходів в розумінні онтологічної основи ризику як соціокультурного феномену є та, що дає в своїх роботах американська соціолог Д. Луптон (див., наприклад [22]). Зокрема, вона виділяє: культурно-символічну концепцію ризику М. Дуглас та А. Вільдавські; теорію “суспільства ризику” У. Бека, до якої вчена зараховує і Е. Гідденса; теорію “урядової перспективи” (роботи М. Діна, П. О’Малі, Р. Кастела, Ф. Івольда та ін.).

Культурно-символічна концепція зосереджує дослідницьку увагу своїх послідовників – М. Дуглас [16; 17], А. Вільдавські, К. Дейка [3] – на тлумаченні ризику як продукту соціальної інтерпретації, що не позбавлено певного сенсу, оскільки уявлення про різноманіття небезпек оточуючого індивідів середовища і дійсно може мати пряму залежність від унікальної специфіки культурного чи соціального середовища. Сприяння ризику тим чи іншим соціумом, на думку теоретиків культурно-символічної концепції, відповідає культурним вподобанням (або забобонам), тобто світогляду або ідеологіям, що в свою чергу передбачають глибоко вкорінені цінності і вірування, які стоять на захисті стабільності тієї чи іншої моделі суспільних відносин [3, с. 276].

Деякі дослідники також безспідставно відносять культурно-символічну концепцію до теорій сприйняття ризику (див. зокрема: [5, с. 36-37; 6, с. 91]), до яких відноситься роботи вчених, що працюють в рамках психометричної школи, зокрема П. Словіка, Б. Фишхоффа і С. Лихтенштейна.

В роботах останніх [8; 25] ризик тлумачиться не стільки як об’єктивний чинник соціального буття людини, а скільки результат суб’єктивного сприйняття різними соціально-професійними групами загроз і небезпек природного чи антропогенного характеру, на які впливають багато соціально-психологічних і ситуативних чинників, ятко світогляд, культурні і політичні вподобання, індивідуальне або групове ставлення до соціально-економічної та політичної ситуації та інших проблем, що є повістю дня, довіра до суспільних інститутів тощо. Власне теорія М. Дуглас і А. Вільдавські багато в чому спирається на роботи послідовників психометричної школи і по суті є спробою підійти до проблематики перцепції ризику через комбінацію методологічного апарату соціальної антропології і соціології, у той час як П. Словік і його колеги роблять акцент на синтезі методів аналізу соціологічної науки і психології. Але і тих і інших цікавить не сама онтологія ризику, а детермінанти різного суб’єктивного ставлення до останнього різноманітних соціальних груп. Нижче ми ще повернемось до оцінки значення теорій сприйняття ризику в контексті характеристики співвідношення реальної (об’єктивної) і ментальної (суб’єктивної) природи досліджуваного феномену.

Апологетів теорії “урядової перспективи”, зокрема М. Діна [15], П. О’Малі [14], Р. Кастела [13], Ф. Івольда [18]) та ін., також мало цікавить онтологічні основи ризику. На їх думку, ризик, а точніше концепції про ризик, вибудовується через суспільний дискурс, стратегії, соціальні практики та інституції. Сферою наукового інтересу

дослідників є питання, яким чином “правда про ризик”, що поширюють насамперед урядові структури, продукує специфічні норми поведінки, які можуть бути використані останніми для спонукання людей до вільної участі у процесах самоорганізації в ризикогенних ситуаціях [22, р. 25]. Тому в контексті поставленого у даній статті дослідницького завдання ми не станемо акцентувати увагу на цій групі досліджень, а перейдемо до постмодерністських концепцій “суспільства ризику”.

Групування у зарубіжній ризикології передусім робот У. Бека [1; 2] і Е. Гідденса [4; 19; 20], О. Яніцького [9; 10] (екстраполював теорію ризиків У. Бека на соціальні трансформації в пострадянських країнах) у теорію “суспільства ризику” зумовлено тим, що вони акцентують увагу на комплексі макросоціальних трансформацій, що породжуються виробництвом різного роду соціальних і техногенних ризиків у процесі переходу сучасних суспільств до так званої високої (рефлексивної) модернізації. Дослідження в даному напрямі зосереджені на аналізі наслідків попереднього етапу модернізації, на руйнуванні соціальних цінностей і норм, притаманних цій попередній (індустріальній) стадії, включаючи також осмислення процесів глобалізації та інституалізації ризиків.

Не зважаючи на відсутність чіткої дефініції, з роботах У. Бека можна достатньо чітко зрозуміти, що під ризиками він розуміє наступне: по-перше, небезпеки техногенного характеру – “перш за все повністю недоступні для безпосереднього сприйняття органами почуттів радіоактивність, але також шкідливі та отруйні речовини в повітрі, воді, продуктах харчування та пов'язані з цим короточасні і довготривалі наслідки у рослин, тварин і людини” [1, с. 13]; по-друге, загрози соціального характеру (“соціально-небезпечні ситуації”), що є наслідком техногенних ризиків, які загрожують “не тільки здоров'ю, але і легітимізації статків і доходів”, тобто несуть безпосередню загрозу стабільності сучасного класового суспільства; по-третє, процес самовідтворення соціально-небезпечних ситуацій, з точки зору отримання вигоди – “ризик модернізації – це великий бізнес” [1, с. 14], тобто культивування ризиків є саме по собі ризиком; по-четверте, наслідки політизації самої проблеми техногенних і суспільних ризиків, що за висловом автора створює “політичний потенціал катастроф” [1, с. 14].

Що стосується Е. Гідденса, то він також не приділяє уваги дефініціям ризику. Однак ризик аналізується дослідником насамперед на рівні т. з. абстрактних систем – сфер життєдіяльності людини, таких як грошові системи, конкурентні ринки товарів і праці, інформація, засоби моніторингу різного роду подій та ін., призначення яких полягає в стабілізації і рутинізації життя індивідів, створенні своєрідного соціально-психологічного поля, в якому останні відчувають себе у безпеці. Але самі по собі вони також генерують умови для появи нових форм ризиків, впливу яких піддається кожна людина. Відповідно, аналізуючи основні характеристики середовищ ризику (див. [4; 20, р. 102]), можна зробити висновок, що ризик Е. Гідденс розуміє у декількох вимірах: а) усю сукупність загроз та небезпек, що продукуються процесами сучасності (“рефлексивної модернізації”) з її “стрімкими соціальними і технологічними змінами” [4, с. 117], тобто загрози масштабних соціальних і техногенних катастроф); б) безпосередні загрози для життя і здоров'я індивідів внаслідок високих шансів здійснення насилля над людиною (для прикладу наводиться високий рівень технологізацій ведення війн); в) небезпеки, які не несуть безпосередню загрозу життю людини. До цієї категорії соціолог включає досить широкий спектр несприятливих для життя людини чинників, що стосуються майбутніх подій (ризиків, що продукуються абстрактними системами, наприклад, фондовим ринком, від стану якого залежить благополуччя мільйонів людей), але особливо підкреслює роль загроз виникнення почуття безцільності людського існування у контексті психологічної адаптації людини до високих темпів змін у сучасному світі, а також обмеженість експертного знання як засобу для оцінки і управління ризиками.

На відміну від вищерозглянутих методологічних підходів концепція німецького соціолога Н. Лумана безпосередньо зосереджена на виявленні онтологічної основи феномену ризику. Дослідник підходить до визначення ризику на основі так званого “розрізнення” (пояснення феномену через протиставлення асиметрично побудованих сутностей) дихотомією “ризик-надійність” і “ризик-небезпека”. Якщо розрізнення “ризик-надійність” розкриває проблему вимірювання ризику (по відомій шкалі “безпека-небезпека”), яке на думку науковця, ніколи не буває точним, то розрізнення “ризик-небезпека” розкриє авторську позицію щодо природи ризику. В останньому розрізненні визначаючу роль в ідентифікації ризику грає рішення. Сама ж небезпека не виступає тут синонімом ризику. Це лише “те, чого [хтось] піддається” [7, с. 151], тобто вважається ситуацією при яких суб'єкт зазнає певну шкоду. І далі Н. Луман на основі розрізнення “ризик-небезпека” пояснює свою позицію щодо розуміння ризику: “або можлива шкода розглядається як наслідок рішення, тобто ставиться в провину рішенню. Тоді ми говоримо про ризик, саме про ризик рішення. Або ж вважається, що причини такої шкоди знаходяться зовні, тобто ставиться в провину навколишньому світу. Тоді ми говоримо про небезпеку” [7, с. 150; 21, р. 21-22]. Інакше кажучи, дослідник виводить природу ризику із рішення. “Про ризик говорять тільки в тих випадках, коли може бути прийняте рішення, без якого не виникла би шкода” [7, с. 146].

Таким чином, по Н. Луману не всяка небезпека вважається ризиком. Із цим твердженням соціолога важко не погодитись, адже існують чинники, які суб'єкт ніколи не буде здатний передбачити, в той же час вони час від часу трапляються (наприклад, авіакатастрофи, чи травма від банального падіння на тротуарі). В той же час загроза, що потенційно здатна нанести шкоду у майбутньому, але яка виникає внаслідок свідомих дій суб'єкта, генерованих прийнятим рішенням (або принаймні рішення грає помітну роль у виникненні шкоди), можна вважати ризиком. Хоча в обох випадках, як справедливо підкреслює дослідник відому роль грають “контингенції”, тобто випадковість.

З цього випливає ще один важливий висновок Н. Лумана, який також заслуговує на увагу, що вільної від ризику поведінки в сучасному суспільстві просто не існує [7, с. 155]. Адже будь-яке рішення, що приймається так чи інакше веде до виникнення ризику і це особливо стосується сфери політики і державного управління, де будь-які спроби управління політичними ризиками за логікою автора є потенційно ризикогенними.

Узагальнюючи дефініції ризику в рамках різних підходів, у тому числі тих, які стали об'єктами нашого аналізу, відомий австрійський соціолог О. Ренн прийшов до в цілому закономірного висновку, що наявні у зарубіжній ризикології визначення ризику вміщують три складові [23, р. 58], що визначають його онтологічну основу: по-перше, небажані наслідки (які можуть включати такі іманентно пов'язані із поняттям ризику категорії як “небезпека”, “загроза”, “школа”); по-друге, ймовірність, вірогідність (probability/likelihood) їх виникнення; по-третє, стан дійсності (реальності), під якими розуміється наявний у фаховій літературі дискурс з приводу змісту онтологічної природи ризику, що характеризується двома максимами: ризик як об'єктивна реальність; ризик – як ментальна/уявна конструкція (“ризик це теж саме, що і сприйняття ризику” [12, р. 6]).

Прихильники першої максими (яку можна назвати “реалістичною” традицією) вважають, що ризик є об'єктивно існуючим чинником людського життя, незалежно від нашого сприйняття самого ризику. Зокрема, на цьому активно наполягає відомий американський ризиколог Є. Роза. Дослідник переконаний в тому, що як об'єктивна реальність, ризик існує незалежно від нашого сприйняття і наших вимог щодо знань і суб'єктивних оцінок, про те, що саме знаходиться під загрозою, і про те, наскільки ймовірним є шанс виникнення небезпеки [24, р. 108]. Наприклад, шанс захворіти раком курцю, є об'єктивним ризиком, оскільки несе безпосередню загрозу життю, незалежно від того, як оцінюється людиною такий ризик.

Прихильники другої максими, апологети теорії сприйняття ризику, зокрема П. Словік, Б. Фишхофф, С. Лихтенштейн, М. Дуглас, А. Вільдавські, К. Дейк та ін., як вже зазначалося вище, не розцінюють ризик як об'єктивну реальність, сприймаючи його лише як продукт певного історичного, соціально-психологічного і культурного контексту – суб'єктивної інтерпретації небажаних подій. “Небезпеки тлумачаться як незалежні перемінні, а реакція людей на них – як залежні” – пише М. Дуглас [17, р. 25].

Якою би справедливою не була критика релятивістських за своєю суттю теорій сприйняття ризику, тим не менш означені теорії пропонують корисний для ризикологічного аналізу методологічний посил – вони дозволяють оцінити як і чому жертви чи потенційні жертви ризику, а також суб'єкти управління ризиком обирають ту чи іншу поведінку (стратегію дій), реагуючи на ймовірну загрозу. В той же час традиція розглядати ризик як об'єктивну реальність ґрунтується на аксіомі, що наслідки ризику, яким би чином він не оцінювався, завжди завдають реальну, при цьому часто буквально фізичну, шкоду.

Таким чином, аналіз онтологічних основ ризику як соціокультурного феномену, що пропонують сучасні міждисциплінарні методологічні підходи, дають усі підстави оцінювати його як об'єктивно-суб'єктивну категорію. З одного боку, ризик, будучи потенційно небезпечною або небажаною подією чи явищем (ризик як “небезпека” і “загроза”) для суб'єкта, який приймає свідоме рішення, генерується в середовищі невизначеності майбутнього (ризик – як ймовірність/вірогідність наслідків прийнятого рішення) – висновок, який в тій чи іншій формі робиться більшістю дослідників в рамках “реалістичної” наукової парадигми – має цілком реальні наслідки, оцінювані в категорії “школа”. Це дозволяє апелювати до його об'єктивної природи. З іншого боку, той факт, що рішення як ключовий чинник ризикогенезу в “реалістичній” традиції водночас виступає і як продукт особистих переконань, емоцій і переживань, які лежать в основі сприйняття ризику (на чому наполягають відповідні теорії), наділяють останній суб'єктивною природою, тобто вибір ризикувати чи ні або як поводити себе в небезпечних ситуаціях залежить від оцінки того, що є ризик насправді.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, підводячи підсумок, можемо стверджувати, що в науковому дискурсі склався досить широкий спектр наукових підходів до визначення поняття ризику і пізнання його онтології у цілому. В ході аналізу було обґрунтовано виокремлення в структурі наукових знань про ризик “реалістичної” і “суб'єктивістської” традицій, де перша сприймає ризик як об'єктивну реальність, а друга – як ментальну конструкцію (ризик дорівнює уявленню про ризик). Дослідження історії концептуалізації феномену ризику як предмета міждисциплінарного аналізу дала можливість обґрунтувати виділення двох узагальнюючих наукових парадигм – “технократичної”, яка є досить обмеженою у визначенні об'єкту ризику і середовища ризикогенезу, і “соціальної”, яка сконцентрована на оцінці ризику і його кореляції з цінностями та нормами суспільного життя, що враховує психологічні, культурні, технологічні, економічні і звичайно політичні та інші аспекти ризикогенезу. Саме в рамках “соціальної” парадигми наукових знань про ризик методологічно виправдані є концептуалізація останнього як соціального або соціокультурного феномену. Виходячи з цього, конституюючими ознаками ризику можна виділити наступні:

- 1) ризик не виникає поза межами суспільства і людської культури, що і визначає його як соціальний/соціокультурний феномен. Більше того, сучасний ризик як соціокультурний феномен є продуктом і одночасно чинником розвитку високодинамічних соціетальних систем сьогодення, які апріорі є ризикогенними за своєю суттю;
- 2) ризик є потенційно небезпечною або небажаною подією чи явищем (оцінка ризику в категоріях “небезпека” і “загроза”), що генерується свідомим рішенням/поведінкою суб'єкту ризику/суб'єкта управління

ризиками. Тим самим будь-який ризик має антропогенну природу на відміну від природних небезпек або випадковостей (“небезпека” в концепції Н. Лумана), які не залежать від волі людини (урагани, повені, землетруси, випадкова травма/смерть і т.п.);

3) ризик конструюється в середовищі невизначеності майбутнього (ризик – як ймовірність/вірогідність наслідків прийнятого рішення);

4) ризик має завжди реальні наслідки, оцінювані в категорії “школа”, що визначає об’єктивну складову його природи;

5) ризик виникає внаслідок рішення (чи будь-якої свідомої дії), яке в свою чергу є продуктом особистих переконань, емоцій і переживань індивідуального чи групового суб’єкта ризику. Останні в силу соціально-психологічного, соціально-культурного контексту можуть приймати ризиковане рішення, однак при цьому не оцінюючи наслідки від такого рішення як ризик. Цей парадокс визначає суб’єктивну складову природи ризику.

Таким чином, аналіз сучасних “соціальних” теоретико-методологічних підходів до інтерпретації соціальної/соціокультурної природи ризику дозволив автору уточнити його основні онтологічні характеристики, що є висхідними параметрами для розуміння сутнісної природи ризику політичного, що розглядається в якості перспективного напрямку подальших досліджень.

Список літератури.

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 319 с.
2. Бек У. От индустриального общества к обществу риска / У. Бек // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 161 – 168.
3. Вилдавски А., К. Дейк. Теории восприятия риска: кто боится, чего и почему? / А. Вилдавски, К. Дейк; пер. с англ. А. Д. Ковалева // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 268 – 276.
4. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность / Э. Гидденс ; пер. с англ. С. П. Баньковской // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 107 – 134.
5. Зубков В. И. Социологическая теория риска : монография / В. И. Зубков. – М. : Изд-во РУДН, 2003. – 210 с.
6. Кривошеїн В. В. Політична ризикологія: епістемологічний статус, предметна сфера, аналітичні інструменти : монографія / В. В. Кривошеїн. – Д. : Інновація, 2009. – 316 с.
7. Луман Н. Понятие риска / Н. Луман; пер. с нем. А. Ф. Филиппова // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 135 – 160.
8. Словик П. Факты против страха: понимание воспринимаемого риска / П. Словик, Б. Фишхофф, С. Лихтенштейн; // Принятие решений в неопределенности / Под ред. Д. Канемана, П.Словика и А. Тверски ; пер. с англ. – Х.: Гуманитарный центр, 2005. – С. 529 – 561.
9. Яницкий О. Н. Социология риска / О. Н. Яницкий. – М.: Изд-во LVS, 2003. – 192 с.
10. Яницкий О. Н. Россия как “общество риска”: контуры теории / О. Н. Яницкий // Общественные науки и современность. – 2004. – № 2. – С. 5 – 15.
11. Aven T. On how to define, understand and describe risk [Electronic resource] / T. Aven // Reliability: Theory & Applications. – 2011. – Vol. 2. – P. 28 – 37. – Access mode : http://m.gnedenko-forum.org/Journal/2011/012011/RTA_1_2011-05.pdf.
12. Aven T., Renn O. Risk management and governance: concepts, guidelines and applications / T. Aven and O. Renn. – Heidelberg ; New York : Springer, c2010. – 276 p.
13. Castel R. From Dangerousness to Risk / R. Castel // The Foucault Effect: Studies in Governmentality / G. Burchell, C. Gordon, P. Miller (eds). – Chicago: The University of Chicago Press, 1991. – P. 281 – 298.
14. Crime and the risk society / edited by Pat O'Malley. – Aldershot ; Brookfield, VT : Ashgate, c1998. – 490 p.
15. Dean M. Governmentality: power and rule in modern society / Mitchell Dean. 2nd ed. – London ; Thousand Oaks, Calif. : SAGE, 2010. – 294 p.
16. Douglas M., Wildavsky A. Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers / M. Douglas, A. Wildavsky – Univ. of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1983. – 221 p.
17. Douglas M. Risk acceptability according to the social sciences / M. Douglas. – New York : Russell Sage Foundation, c1985. – 115 p.
18. Ewald F. Insurance and risk / F. Ewald // The Foucault Effect: Studies in Governmentality / G. Burchell, C. Gordon, P. Miller (eds). – Chicago: The University of Chicago Press, 1991. – P. 191 – 210.
19. Giddens A. Modernity and Self-Identity / A. Giddens. – Cambridge : Polity, 1991. – 167 p.
20. Giddens A. The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Cambridge, UK : Polity Press in association with Basil Blackwell, Oxford, UK, 1990. – 186 p.
21. Luhmann N. Risk: a sociological theory / N. Luhmann, translated by R. Barrett, with a new introduction by N. Stehr & G. Bechmann. – New Brunswick, N.J. : Aldine Transaction, 2005. – 236 p.
22. Lupton D. Risk / D. Lupton. – London ; New York : Routledge, 1999. – 184 p.
23. Renn O. Concepts of Risk: A Classification / O. Renn // Social theories of risk / S. Krinsky and D. Golding, eds. – Westport, Conn. : Praeger, 1992. – P. 53 – 79.

24. Rosa E. A. White, black and grey: Critical dialogue with the international risk governance council's framework for risk governance / E. A. Rosa // Global risk governance, concept and practice of using the IRGC framework / O. Renn & K. Walker (Eds.). – Heidelberg: Springer, 2008. – P. 101 – 117.
25. Slovic P. The Perception of Risk / P. Slovic. – London ; Sterling, VA : Earthscan Publications, 2000. – 473 p.

References.

1. Bek, U. (2000), Obschestvo ryska. Na puty k druhomu modernu [Risk Society. On the way to another modernit], Prohress-Tradytsiya, Moscow, Russia.
2. Bek, U. (1994), "From industrial society to risk society", THESIS, vol. 5, pp. 161-168.
3. Vyldavsky, A. and Dejk, K. (1994), "Theories of risk perception: who is afraid of what and why?", THESIS, vol. 5, pp. 268-276.
4. Hyddens, E. (1994), "Destiny, risk and safety", THESIS, vol. 5, pp. 107-134.
5. Zubkov, V.Y. (2003), Sotsyolohycheskaia teoriya ryska [Sociological theory of risk], Yzd-vo RUDN, Moscow, Russia.
6. Kryvoshein, V.V. (2009), Politychna ryzykolohiia: epistemolohichnyj status, predmetna sfera, analitychni instrumenty [Political risk: epistemological status, domain, analytical tools], Innovatsiia, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
7. Luman, N. (1994), "The concept of risk", THESIS, vol. 5, pp. 135-160.
8. Slovyk, P. Fyshkhoff, B. and Lykhtenshtejn, S. (2005), "Facts vs. Fear: Understanding Perceived Risk", Pryniatye reshenyj v neopredelennosti [Making decisions in uncertainty], Humanytarnyj tsejtr, Kharkiv, Ukraine, pp. 529-561.
9. Yanytskij, O.N. (2003), Sotsyolohyia ryska [Sociology of risk], Yzd-vo LVS, Moscow, Russia.
10. Yanytskij, O.N. (2004), "Russia as a "risk society": the outlines of the theory", Obschestvennye nauky y sovremennost', vol. 2, pp. 5-15.
11. Aven, T. (2011), "On how to define, understand and describe risk", Reliability: Theory & Applications, Vol. 2, pp. 28 – 37, available at: http://m.gnedenko-forum.org/Journal/2011/012011/RTA_1_2011-05.pdf (Accessed 10 Jan 2019).
12. Aven, T. and Renn, O. (2010), Risk management and governance: concepts, guidelines and applications, Springer, New York, USA.
13. Castel, R. (1991), "From Dangerousness to Risk", The Foucault Effect: Studies in Governmentality, The University of Chicago Press, Chicago, USA, pp. 281-298.
14. O'Malley, P. (1998), Crime and the risk society, Brookfield, Aldershot, UK.
15. Dean, M. (2010), Governmentality: power and rule in modern society, 2nd ed., Thousand Oaks, London, UK.
16. Douglas, M. and Wildavsky, A. (1983), Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers, Univ. of California Press, Berkeley and Los Angeles, USA.
17. Douglas, M. (1985), Risk acceptability according to the social sciences, Russell Sage Foundation, New York, USA.
18. Ewald, F. (1991), "Insurance and risk", The Foucault Effect: Studies in Governmentality, The University of Chicago Press, Chicago, pp. 191-210.
19. Giddens, A. (1991), Modernity and Self-Identity, Polity, Cambridge, UK.
20. Giddens, A. (1990), The Consequences of Modernity, Polity Press in association with Basil Blackwell, Oxford, UK.
21. Luhmann, N. (2005), Risk: a sociological theory, Aldine Transaction, New Brunswick, USA.
22. Lupton, D. (1999), Risk, Routledge, London, UK.
23. Renn, O. (1992), "Concepts of Risk: A Classification", Social theories of risk, Praeger, Westport, USA, pp. 53-79.
24. Rosa, E.A. (2008), "White, black and grey: Critical dialogue with the international risk governance council's framework for risk governance", Global risk governance, concept and practice of using the IRGC framework, Springer, Heidelberg, FRG, pp. 101-117.
25. Slovic, P. (2000), The Perception of Risk, Sterling, London, UK.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2019 р.